

Devletlerarası Ticarî İlişkilerde Hukukî Çerçeveyi Çizmek:

II. Abdülhamid Döneminde Romanya ile İmzalanan Ticaret Antlaşmaları

Feyzullah UYANIK*

Özet

Romanya'nın bağımsızlığını tasdik eden Berlin Antlaşması (13 Temmuz 1878), aynı zamanda Romanya'nın Osmanlı Devleti'yle yürüteceği ticari münasebetleri de düzenlemiştir. Antlaşma'nın 44. maddesine göre Romanya, din ve mezhep ayrımı yapmaksızın tüm yabancı unsurlara ticari konularda eşit bir şekilde muamelede bulunacaktı. Romanya, bağımsızlığını kazandıktan sonra, Osmanlı Devleti ile olan ticaret hacmi, resmi istatistiklere göre 1878'den 1880 yılına kadar yaklaşık üç kat artmıştı. İki ülke arasındaki ticaret hacminde gözlemlenen bu yukarı yönlü hareket ve Romanya hükümetinin diğer devletlerle ticaret antlaşmaları imzalaması nedeniyle Osmanlı Devleti 1887, 1897ve 1901 yıllarında olmak üzere Romanya ile üç ticaret antlaşmasını imzalamıştır. Antlaşmalara rağmen Osmanlı-Romen ticari münasebetlerindeki uzlaşmazlıklar II. Abdülhamid döneminde devam etmiştir. Bu çalışma kapsamında, 1878 Berlin Antlaşması'ndan sonra Osmanlı Devleti ile Romanya arasındaki ticari münasebetleri düzenleme teşebbüsleri ve bu konudaki uzlaşmazlıkların çözüme kavuşturulması süreci üzerine genel bir değerlendirme yapılması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Romanya, II. Abdülhamid, Ticaret Antlaşmaları.

Drawing the Legal Framework in Interstate Trade Relations: Trade Agreements Signed with Romania in the Era of Abdulhamid II

Abstract

The Treaty of Berlin (13 July 1878), which affirmed the independence of Romania, also regulated the trade relations of Romania with Ottoman Empire. According to Article 44 of the treaty, Romania would treat all foreign elements without religious or denominational discrimination in commercial issues. After the independence of Romania, the country's trade volume with the Ottoman Empire increased nearly three fold from 1878 to 1880 according to official statistics. Due to this upside trend observed in the trade volume between the two countries and the fact that Romania signed trade agreements with other states the Ottoman Empire signed three trade agreements with

* Arş. Gör. Dr., Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, feyzullah_uyanik@hotmail.com

Romania in 1887, 1897and 1901. Despite the agreements, the disputes and problems in the trade relations between the Ottoman Empire and Romania persisted in the era of Abdulhamid II. Within the scope of the present study, it is aimed to make a general evaluation on the attempts to regulate the trade relations between the Ottoman Empire and Romania after The Treaty of Berlin in 1878 and the process of resolving the disputes on this subject.

Keywords: *OttomanEmpire, Romania, Abdulhamid II, TradeAgreements.*

II. Abdülhamid (1876-1909), Balkanları niteleyen “*barut fıçısı*” tabirinin gerçek anlamda içinin dolduğu son derece kaotik bir siyasi düzlemde Osmanlı idaresini devralmıştır. Literatürde 93 harbi adıyla bilenen 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşının mağlubiyetle neticelenmesi¹ ve akabinde 1878 Berlin Antlaşması’nın² bu yenilgiyi tescillemesiyle birlikte Balkanların yeniden şekillenmesi, II. Abdülhamid’in saltanat yıllarına tesadüf etmiştir. Ulus devlet temelli dönüşümlerin yaşandığı bu süreçte, diğer Balkan hükümetleriyle olduğu gibi³ bağımsızlığını yeni kazanmış olan Romanya ile Osmanlı Devleti arasında kurulan ilişkiler yeniden tanımlanmaya ve çok yönlü bir biçimde şekil verilmeye başlanmıştır. II. Abdülhamid döneminde, değişim ve dönüşüm süzgecinden geçirilen Osmanlı-Romen ilişkilerinde ticarî münasebetleri düzenleyen antlaşmalar kapsamında sürdürülen ticaret diplomasisine tanıklık eden arşiv vesikaları, bu çalışmanın sınırları dâhilinde değerlendirmeye alınmıştır.

Romanya bağımsızlığını kazanmadan önce Osmanlı iç pazarının -bilhassa İstanbul’un- taleplerinin karşılanmasında Romen ürünleri önemli bir paya sahipti⁴. Bu nitelik ve vasıflarından dolayı Osmanlı Devleti’nin resmi yazışmalarında Eflak veya Boğdan’ın “*İstanbul’un Kileri*” olarak sıklıkla tanımlandığı bilinmektedir⁵. Osmanlı-Romen ticarî ilişkileri, Romanya’ya müstakil bir devlet hüviyeti kazandıran Berlin Antlaşması’ndan (1878) önce Osmanlı iç ticareti kapsamındaydı. Berlin Antlaşması’nda

1- 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi için bkz. Mahir Aydın, “93 Harbi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, IX, İstanbul, 1994, s. 498-499; Nedim İpek, “1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı”, *Türkler*, XIII, Ankara, 2002, s. 15-24.

2- Berlin Antlaşması’yla ilgili bkz. Ali İhsan Gencer, “Berlin Antlaşması”, *DİA*, V, İstanbul 1992, s. 516-517.

3- 1878 Berlin Antlaşması akabinde şeklen Bâbüâlî’ye bağlı olan ancak fiiliyatta bağımsız bir devlet gibi hareket eden Bulgaristan Emareti ile Osmanlı Devleti arasındaki ticari münasebetleri düzenleyen antlaşma yapılmıştır. Geç tarihli de olsa örnek oluşturması açısından bu antlaşma hakkında bkz. H. Baha Öztunç, “Osmanlı Devleti ve Bulgaristan Emareti’nin Ticari İlişkileri Çerçevesinde 1907 Tarihli Ticâret İtilafnâmesi”, *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Sayı 27 (2015-1), Ankara 2018, s. 65-111.

4- Mesela Eflak, Boğdan ve Tuna iskelelerinde bulunan hububatın “*bir habbe ve bir tanesi*”nin dışarıya satılması yasaklanmıştı. Yerel ihtiyaç karşılandıktan sonra, XVI. yüzyılda kalabalık bir nüfusa sahip olan İstanbul’un hububat talebi doğrultusunda bu yerlerdeki mahsulat İstanbul’a sevk edilirdi. Bu yönüyle Eflak ve Boğdan bir hububat ambarı niteliğindediydi. Lütfi Güçer, “XVI. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı İmparatorluğu Dahilinde Hububat Ticaretinin Tabi Olduğu Kayıtlar”, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt 13, Sayı 1-4, 1952, s. 86-87.

5- Mahir Aydın, “Eflak Beyliği”, *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Sayı 23, İstanbul 2013, s. 11.

Romanya'nın bağımsızlığı onaylanmış, sınırları revize edilmiş ve ticaretin serbestçe sürdürülmesini sağlayacak (50. madde) maddeler yer almıştır⁶. Böylelikle Osmanlı Devleti'nin Romanya ile sürdürdüğü ticari faaliyetler, dış ticaret kapsamına dâhil olmuş ve ticaret antlaşmaları kapsamında düzenlenmesi mecburiyeti ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda bağımsızlık aşamasında Romanya, 23 Mart 1878 İtalya, 18 Nisan 1878 Yunanistan, 30 Mayıs 1878 Avusturya ve İsviçre, 5 Nisan 1880 İngiltere, 14 Ağustos 1880 Belçika ve 17 Haziran 1881'de Hollanda ile ticaret antlaşmaları imzalamıştır⁷. Romanya'nın diğer devletlerle imzaladığı antlaşmalar, Osmanlı Devleti ile ticaret antlaşması yapılmasına meşru bir zemin oluşturması ve emsal teşkil etmesi bakımından önemlidir. Osmanlı Devleti ile Romanya arasında Berlin Antlaşması akabinde ticaret antlaşmalarının yapılmasına yönelik arayışların temelinde, Osmanlı iç pazarının Romen mamullerine duyduğu ihtiyacın süreklilik arz etmesi ve yeni bağımsızlığını kazanmış olan Romanya'nın iç imalat sektörü ile tarım ve hayvancılığı destekleyerek ihracat gelirlerini artırmak istemesi yatmaktadır. Bir diğer açıdan Romanya hükümetinin sadece Osmanlı Devleti ile değil diğer Avrupa devletleriyle de ticaret antlaşmaları imzalanması konusundaki istekliliği, Romen bağımsızlığını ticaret antlaşmaları vesilesiyle uluslararası arenada görünür kılmaya yönelik politik bir hamleler olarak da yorumlanabilir.

Osmanlı Devleti ile Romanya arasında ticaret antlaşmalarının neden yapıldığını daha iyi kavrayabilmek için ticaret istatistiklerindeki veriler üzerine odaklanmak yerinde olacaktır. Osmanlı dış ticaret istatistiklerinin sunduğu resmi veriler, Romanya'nın Osmanlı Devleti'ne yaptığı ihracatın 1878'de 620.476 altın liradan 1880'de 1.414.782 altın liraya yükseldiğini ve Osmanlı Devleti'nin toplam ithalatı içerisindeki payının 1878'de %3.1 iken 1880'de %7.9'a çıktığını göstermektedir⁸. Ticaret hacmindeki yukarı yönlü eğilimi teyit eden veriler, Romanya hükümetinin ihracat gelirlerini artırma yönündeki istekliliğini daha anlaşılır kılmaktadır. Bağımsızlık kazanıldıktan sonra Romanya hükümeti, Osmanlı Devleti ile yapılan ithalat ve ihracatta uygulanacak tarifelerin belirlenmesini sağlayacak adımları atmaya başlamıştır. Romanya sefaretî, bir ticaret antlaşması yapılmaya kadar Berlin Antlaşması'nda öngördüğü şekilde Osmanlı Devleti'nden ithal edilen ürünler için diğer bağımsız devletlere uygulanan tarifelerin emsal alınmasını istemiştir⁹. Bu talep

6- Berlin Antlaşması'ndaki Romanya ile ilgili maddeler (43-51. maddeler) için bkz. *Muahedat Mecmuası*, V, İstanbul 1298, s. 134-136; Romanya'nın bağımsızlığını kazanma süreciyle ilgili bkz. Barbara Jelavich, *Russia and the Formation of Romanian National State 1821-1878*, Cambridge 1984; Togay Seçkin Birbudak, *Romanya'nın Bağımsızlığını Kazanması*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış) Doktora Tezi, Ankara 2014.

7-Togay Seçkin Birbudak, *Romanya'nın Bağımsızlığını Kazanması*, s. 163.

8-19. *Yüzyılda Osmanlı Dış Ticareti (Tarihi İstatistikler Dizisi)*, I, (haz. Şevket Pamuk), Ankara 1995, s. 68.

9- BOA, *Hariciye Nezareti Tercüme Odası (HR.TO)*, nr. 374-131, (3 Zilhicce 1295/28 Kasım 1878); Diğer bağımsız devletlere uygulanan tarifeler ibaresiyle, 1838 Balta Limanı Ticaret Antlaşması ve 1861 Kanlıca Ticaret Muahedeleriyle birlikte Osmanlı Devleti'nin dış ticaretindeki hukuksal çerçeveyi oluşturan antlaşmalarla belirlenen tarifeler ifade edilmektedir. XIX. yüzyılda Osmanlı dış ticaretinin yasal çerçevesiyle ilgili değerlendirmeler için bkz. Mübahat S. Kütükoğlu, "Baltalimanı Muahedesi", *DİA*, V, İstanbul 1992, s.38-40; Şevket Pamuk, "19. yy'da Osmanlı Dış Ticareti" *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, III, İstanbul 1985, s. 653-665; Necdet Yurdakul, "Ticaret Antlaşmaları", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, III, İstanbul 1985 s. 665-666.

doğrultusunda tütün ve alkollü içecekler haricinde, Osmanlı Devleti'nin Romanya'dan ithal ettiği ürünlerden %8, Romanya'yaihraç ettiği ürünlerden ise %1 vergi alınması öngörülerek Berlin Antlaşması'ndaki taahhüdün yerine getirileceği yönünde Rüsumat Emanetigörüş bildirmiştir¹⁰.

Romanya sefaretinin 24 Eylül 1879 tarihinde Hariciye Nezareti'ne yaptığı başvurudan anlaşıldığına göre, Osmanlı iç pazarındaki ihtiyaçlar doğrultusunda yapılan mal değişimlerinden elde edilen gelirlerin artırılması istenmekteydi. Bunun için İngiltere ve Fransa ile yapılan ve “*en ziyâde mazhar-ı müsâ'ade [olan]*” devletlere uygulanan ayrıcalıkları teyit eden ticaret antlaşmalarındaki tarifelerin Osmanlı Devleti tarafından da kabulü talep edilmişti¹¹. Bu doğrultuda hukuk müşavirlerinin görüşlerine başvurulduğunda net bir çözüm bulunamadığı görülmektedir¹². Bilhassa Osmanlı Devleti'nin Romanya'dan ithal ettiği eşyaya uyguladığı %8 oranındaki gümrük resmine, Romen hükümeti itiraz etmekteydi¹³. Osmanlı Devleti açısındanise Romen ürünlerinden alınan vergilerin Karadağ ve Sırbistan'dan yapılan mal değişimlerinde degeçerli olduğu göz önüne alındığında yapılabilecek herhangi bir değişikliğin bu devletler için de emsal teşkil edeceği aşikârdı. Tarife belirlenirken, en az vergi ödeyen devletlerden birine uygulanan oranlar esas alınmalıydı¹⁴. Nitekim her üründe en az vergi ödeyen devletin tarifesi esas alınırsa Romanya'nın tüm devletlerden daha imtiyazlı ticaret yapabilme imkanı elde edebileceğine dikkat çekilmişti. Bu doğrultuda “*en ziyâde mazhar-ı müsâ'ade [olan]*” yabancı devletlerden birinin tarifesinin emsal olarak kabulü, Hariciye Nezareti'ne önerilmiştir¹⁵. Romen hükümetinin talepleri 1881 yılında yeniden gündeme geldiğinde Osmanlı Devleti'nin, kalıcı bir ticaret antlaşması imzalanana kadar Romanya ile yapılan alışverişte, Rusya'ya uygulanan tarifeyi esas alma eğiliminde olduğu ve %8 gümrük vergisi uygulanarak işlem yapmayı sürdürdüğü görülmektedir¹⁶. Bu konudaki uzlaşmazlığın devamında Romanya ile Rusya arasında geçerliliği devam eden bir ticaret antlaşması yapılmadığı ve tarifelerin belirli olmadığı görülerek, ortaya çıkacak rekabet ve belirsizlikleri sonlandırmak adına en kısa sürede kalıcı bir ticaret antlaşması yapılması, Hariciye Nezareti'ne tavsiye edilmiştir¹⁷.

10- BOA, *HR.TO.*, nr. 364-25, (12 Şevval 1296/29 Eylül 1879).

11- BOA, *HR.TO.*, nr. 295-1, (19 Şevval 1296/6 Ekim 1879). “*En ziyâde mazhar-ı müsâ'ade [olan]*” ibaresi, İngiltere ve Fransa ile Romanya arasında yapılan ticaret antlaşmalarında da vardır. Zira, Hariciye Nezareti'ne Romanya Sefareti'nden ulaşan 24 Eylül 1879 tarihli takirde, İngiltere ve Fransa ile Romanya arasında imzalanan antlaşmaların suretleri emsal olarak takdim edilmiştir (BOA, *Hariciye İdare (HR.İD.)*, nr. 1309-23 Leff 5, 7, 8).

12- BOA, *HR.TO.*, nr. 364-52, (2 Muharrem 1297/16 Aralık 1879).

13- BOA, *HR.TO.*, nr. 364-34, (17 Muharrem 1297/31 Aralık 1879).

14- BOA, *Sadâret Mühimme Kalemi Evrakı (A.MKT.MHM.)*, nr. 485-75.

15- BOA, *HR.İD.*, nr. 1309-24, Leff 2 (19 Kasım 1879).

16- BOA, *HR.TO.*, nr. 365-90, (22 Rebiülahir 1298/24 Mart 1881); Rusya tarifesine göre Romanya ile olan alışverişin düzenlenmesi konusunda hukuk müşavirlerinin görüş bildirdiği anlaşılmaktadır. BOA, *Hariciye Nezareti Hukuk Müşavirliği İstişare Odası (HR.HMŞ.İŞO.)*, nr. 164-20, (13 Ağustos 1881).

17- BOA, *HR.TO.*, nr. 365-108, (9 Şevval 1298/4 Eylül 1881).

Sürüncemede kalan görüşmelerin ilerlemesini sağlayan gelişmeler, Romen hükümetinde idari bakımdan etkin olan I. C. Brătianu'nun da dahil olduğu liberal kanadın 1885 yılından itibaren ticari-endüstriyel gelişimleri hızlandırmak ve Romanya'daki yabancı yatırımı artırmak için daha aktif politikalar geliştirmesiyle başladı¹⁸. Bu kapsamda, 1885 yılında Bükreş'te alınan parlamento kararı doğrultusunda bir gümrük tarifesi hazırlanmıştı. Yürürlüğe konulan yeni tarifeye göre Romanya ile geçerli ticaret antlaşması bulunmayan devletlerin mallarından ithalatta %50'ye varan oranda yüksek düzeyde vergi alınması kararlaştırılmıştı. Böylelikle Romanya hükümeti, kapsamlı ticaret antlaşmalarına ulaşmakta başarılı olursa ikili ticaret ilişkileri ya arzu edilen faydayı sağlayacak ya da tam aksi bir başarısızlıkta büyük zararlar görecekti. Osmanlı basınında, "bir tarife muharebesi ilanı" veya günümüzdeki deyişle "ticaret savaşı" olarak yorumlanan gümrük tarifesinin Fransa için çıkarıldığına dair yorumlar yapılmakta, Osmanlı Devleti'nin bundan çok etkilenmeyeceği öngörülmekteydi¹⁹. Ancak gerçekte beklentilerin aksine Romanya hükümeti, Osmanlı Devleti'nden ithal ettiği ürünlerden yüksek vergi almaya başlamıştı²⁰. Osmanlı Devleti'nin ticari çıkarlarıyla örtüşmeyen bu uygulama sürdürüldüğü takdirde Bâbiâli, Romanya mahsulatından alınan verginin %8'den %20'ye çıkarılmasını ve Romanya hükümetine tebliğ edilmesini istemekteydi²¹.

Karşılıklı restleşmeler, ekonomik ilişkilerdeki belirsizliği artırırken bu konuyla doğrudan bağlantılı olarak fiyatların yükselme tehlikesini de gündeme getirmişti. Zira, çalışmanın ekinde sunulan gümrük tarifelerinden (Tablo I-II-III) anlaşıldığına göre, iki ülke arasındaki mal değişimlerinde temel ihtiyaç maddeleri yoğunlukta idi. İlk etapta Romanya'nın yeni gümrük tarifesine müteakabiliyet esasına dayalı olarak vergilerin artırılacağını ilan ederek tepkisini gösteren Bâbiâli, diğer yandan da hukuk müşavirlerinin konuyla ilgili görüşlerini almıştı. Müşavirler, ticarî faaliyetlerin zarar görmemesi için diğer Avrupa devletlerinin tabi olduğu tarifelerden birinin Osmanlı Devleti için geçerli olması ve ticaretin geçici olarak bu şekilde yapılmasını önermişti. Osmanlı mallarından fazla vergi talep edildiğinde ise misliyle karşılık verileceğini ifade etmişti²². Bâbiâli'nin bu şekilde ısrarcı tavrını sürdürmesi üzerine Romanya, konuyu müzakere etmek için İstanbul'a Sturza adında bir temsilci göndermişti. Görüşmelerde isteklerinin kabul edilmemesi durumunda Osmanlı Devleti, mevcut tarifelerin aynı şekilde uygulanacağını bildirmişti²³.

İhtilaflı görüşmelerin gölgesinde sürüncemede kalan gümrük meselesi çözüme kavuşturulamadığından Romanya hükümeti, uzlaşma zemini oluşturma yönündeki

18- Georges Castellan, *A History of the Romanians*, (çev. Nicholas Bradley), New York 1989, s. 141.

19- Erhan Erken, *Osmanlı'da Ekonomi Basını Dersaadet Ticaret Odası Gazetesi Örneği (1885-1886) (1-26. Sayıların Transkripsiyonu)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü (Basılmamış) Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010, s. 300, Romanya hükümetinin %50 artırdığı yeni tarife için bkz. *a.g.t.*, s. 331.

20- BOA, *İrade Mesâl-i Mühimme (İ.MMS.)*, nr. 83-3606, (12 Şaban 1303/16 Mayıs 1886) Leff 2.

21- BOA, *Meclis-i Vükelâ Mazbataları (MV)*, nr. 5-77, (18 Muharrem 1303/27 Ekim 1885).

22- BOA, *HR.TO.*, nr. 369-102 (14 Nisan 1886); BOA, *MV*, nr. 9-87, (1 Şaban 1303/5 Mayıs 1886).

23- BOA, *MV*, nr. 11-49 (8 Zilkade 1303/8 Ağustos 1886).

istekliliğini göstermek ve üst düzey temsil sağlamak amacıyla Dış İşleri Bakanı Ferekid'i (Mihail Pherekyde) İstanbul'a göndermeyi kararlaştırmıştır. Müzakerelerde bulunacağı Osmanlı devlet adamlarını tanımadığı için görüşmelerin olumsuz neticelenmemesini isteyen Ferekid, Osmanlı protokol kuralları hakkında bilgi sahibi olmadığını gerekçe göstererek İstanbul'daki Romanya sefirinin de maiyetinde görüşmelere katılmasını talep etmiştir. Romanya Dış İşleri Bakanı Ferekid²⁴, İstanbul'a ulaştığında da II. Abdülhamid tarafından huzura kabul edilmiş²⁵ ve çok geçmeden müzakereler başlamıştır. Bu görüşmeler kapsamında Ferekid, Romanya'nın "*en fazla müsaadeye mazhar devletler*" ayrıcalığını kazanmasını sağlamış ve her iki ülke arasında ticarete konu olan mallara dair ayrıntılı tarifelerin hazırlanması kaydıyla mutabakata varılmıştır²⁶. Tüm müzakereler tamamlanıp mutabakat sağlandıktan sonra ilgili kurumlar, antlaşmanın imzalanması yönünde görüş bildirmişler²⁷ ve 24 Aralık 1887 tarihinde imzalar atılmıştır²⁸. Bu antlaşmayla birlikte Osmanlı Devleti ile Romanya arasındaki ticari ilişkilerin yasal çerçevesi çizilmiş oldu. Diğer yandan, müzakerelerde görev alan Osmanlı ve Romen memurlarına nişanlar verilmesi, 1887 Ticaret Antlaşması'nı her iki tarafın memnuniyetle karşılamış olduğunu göstermesi bakımından dikkate değerdir²⁹.

On yıl süreyle geçerli olduğu anlaşılan 1887 antlaşması doğrultusunda tanımlanan vergi oranları 1896 yılına kadar uygulanmış ve Romanya'nın vergileri artırmasına mukabil, Osmanlı Devleti de ithal ettiği ürünlerden, kereste, hayvansal ürünler ve diğer emtiadaki vergi oranlarını revize ederek gümrük duvarlarını yükselttiğinde yeni uzlaşmazlıklar ortaya çıkmıştır³⁰. Kasım 1896'da hem anlaşmazlıkların sonlandırılması hem de bir önceki mukavelenin süresi dolduğu için süratle yeni bir ticaret antlaşmasının imzalanması gerektiğinden, Osmanlı Devleti ile Romanya arasında görüşmelere başlanması için delegeler atanmıştır³¹. Kapsamlı müzakereler³² akabinde son tetkikleri yapıldıktan sonra antlaşma taslağı padişaha takdim edilmiş³³ ve bürokratik işlemleri tamamlanan antlaşma, 18 Nisan 1897'de imzalanmıştır³⁴. Ancak anlaşıldığı kadarıyla, Romanya parlamentosu tatil olduğu için antlaşma kapsamında belirlenen tarifelerin yürürlüğe girmesi gecikmiştir³⁵. Antlaşma tasdiknamelerinin her iki ülke arasındaki

24- BOA, *HR.TO.*, nr. 40-116 (1 Temmuz 1887).

25- BOA, *İrade Hariciye (İ.HR.)*, nr. 306-19504 (25 Şevval 1304/17 Temmuz 1887).

26- BOA, *A.MKT.MHM.*, nr. 495-13 (19 Safer 1305/6 Kasım 1887).

27- BOA, *MV.*, nr. 26-1; BOA, *A.MKT.MHM.*, nr. 495-23 (1 Rebiülevvel 1305/17 Kasım 1887).

28- BOA, *İ.MMS.*, nr. 95-4012, (10 Rebiülevvel 1305/26 Aralık 1887).

29- BOA, *İ.HR.*, nr. 311-19861 (8 Zilhicce 1305/16 Ağustos 1888).

30- *Servet-i Fünun*, XI/285, (11 Ağustos 1312/23 Ağustos 1896).

31- BOA, *Bâbîali Evrak Odası (BEO.)*, nr. 866-64893, (8 Cemaziyelahir 1314/14 Kasım 1896).

32- BOA, *HR.İD.*, nr. 1309-36, (19 Şaban 1314/23 Ocak 1897).

33- BOA, *Yıldız Hususi Maruzat (Y.A.HUS.)*, nr. 370-15, (20 Şevval 1314/24 Mart 1897).

34- BOA, *HR.İD.*, nr. 1310-1, Leff 2, (1 Haziran 1314/13 Haziran 1898); Antlaşmada Osmanlı Devleti'nin Hariciye Nazırı Tevfik Paşa'nın ve Romanya'nın İstanbul murahhası T. G. Djuvara'nın imzası bulunmaktadır. Bkz. *Romanya Hükümeti ile Osmanlı Devleti Arasında Mün'akid Ticâret Mukavelenâmesidir*, Constantinopol 1898, s. 6.

35- BOA, *BEO.*, nr. 916-6899, (25 safer 1315/26 Temmuz 1897).

değişiminin yapılması ve resmîyet kazandırılması Aralık 1897’de gerçekleşmiştir³⁶. Toplam 7 maddeden oluşan 1897 Ticaret Mukavelesi, Osmanlı Devleti’nin Romanya’dan ithal ettiği ürünlerin isimlerini ve bu ürünlerden alınacak olan vergi miktarlarını belirten bir tarifeyi ihtiva etmektedir³⁷.

1) Osmanlı Devleti, diğer yabancı devlet ya da hükümetlerle yaptığı antlaşmalarda, en düşük ithalat vergisini kime tatbik ediyorsa Romanya’nın ürünleri için de aynı tarifeyi tatbik edeceğini beyan eder.

2) Romanya hükümeti ekte sunulan tarifedeki ürünlere, karşılığında yazılı olan fiyat üzerinden ithalat vergisini tatbik edeceğini ve söz konusu ürünlere diğer devletlerin daha düşük vergi koyması durumunda Romanya da düşük fiyat üzerinden vergi alacağını taahhüt eder.

3) Tarifede isimleri yazılı olmayan ürünlere, işlem yapıldığı gün geçerli olan yada gelecekte yürürlükte olacak fiyatın en düşüğü üzerinden vergilendirme yapacaktır.

4) Her iki devlet arasındaki mal değişimlerinde, ihracat ve transit vergileri en az vergi alınan millete göre belirlenecektir. Osmanlı Devleti’nden Romanya’ya ihraç edilen tütün bu maddenin kapsamında değildir. Tütünden her yüz kilogramda 312,5 kuruş ihracat vergisi alınacaktır.

5) Osmanlı Devleti’nin gemileri ve taşıdıkları yükler Romanya’da, Romanya gemileri ve taşıdıkları yükler de Osmanlı Devleti’nin sınırları dahilinde en düşük vergi ödeyen devletin tarifesine göre rüsum tabii tutulacaktır.

6) Emtia veya eşyanın Osmanlı yada Romanya ürünü olduğunu belirtmek için ithalatçı tüccar, ithalatın yapıldığı ülkenin gümrüğüne sevk mahallinde mukim bir hâkim huzurunda yapılmış resmi beyanname yahut Mahrec Gümrüğü (Çıkış Gümrüğü) müdürü tarafından verilmiş bir şahadetname yada ithalatın gerçekleşeceği ülkeye sevk mahallinde veya çıkış iskelelerinde mukim şebender/şebender memurları tarafından verilmiş bir şahadetname ibraz etmekle mükellef tutulmuşlardır.

7) Bu ticaret mukavelesi, her iki tarafça tasdik edildiği gün esas alınmak üzere iki sene süreyle geçerlidir. Tasdiknameler, 3-15 Haziran 1897 tarihinden evvel İstanbul’da mübadele edilecektir.

Çalışmanın ekinde sunulan tablo’de ürünlerden alınacak olan vergi miktarları tespit edildikten sonra antlaşmanın maddeleri haricinde kalan hususlara yer verilmiştir. Antlaşmanın dördüncü maddesinde tütünden kıyye başına dört kuruş ihracat vergisi alınacağı belirtilmesine rağmen, Romanya tarafından yapılan itirazların değerlendirileceği

36- BOA, *İrade Hususi (İ.HUS.)*, nr. 60-27, (2 Şaban 1315/27 Aralık 1897).

37- BOA, *HR.İD.*, nr. 1309-36; *Romanya Hükümeti ile Osmanlı Devleti Arasında...*, s. 3-6.

taahhüt edilmiştir. 1897 yılına kadar uzun tartışmalara neden olan gümrük vergilerinin oranları, antlaşmada belirlendiği şekilde sabitlenecek, Romanya hükümeti gümrük rüsumlarında herhangi bir artış yapmayacaktı. Ayrıca, ham ipek, dokuma ipliği (kamçıbaşı), ham bakır, ham tunç ve bunların kırık ya da kırıntılılarından oluşan eşyaların tamamında altın-gümüş yaldız bulunmayacaktı. Beyannameden anlaşıldığına göre Osmanlı Devleti Romanya'dan bu ürünlerin yanı sıra sardalya balığı, tuzlu, salamuralı veya tütsüde kurutulmuş balıklar, palamut, ham pamuk ve deri ürünleri almaktaydı³⁸.

İki yıl süreyle geçerli kabul edilen 1897 Osmanlı-Romanya Ticaret Antlaşması, 1878 yılından beri var olan problemlerin çözümünde kayda değer bir aşamayı teşkil etmiştir³⁹. Osmanlı Devleti ile Romanya arasındaki mal değişimlerinde uygulanacak tarifelerin belirlenmesi için girişimler, 30 Ağustos 1900 tarihinde yeniden başlamıştır⁴⁰. Bir yıldan fazla devam eden görüşmeler, Aleksandr Lahovary'nin İstanbul'a sefir tayin edildiği süreçte büyük ölçüde tamamlanmış ve onaylanma aşamasına gelinmiştir⁴¹. 1901 tarihli ticaret Antlaşması, 12 Aralık 1901'de Romanya Kralı tarafından onaylanmış ve antlaşma metinlerinin teatisi için gerekli girişimler başlatılmıştır⁴². 14 Temmuz 1902 tarihinde iki devlet arasında antlaşma metinlerinin değişimi gerçekleştirilmiş ve yürürlüğe giren ticaret antlaşmasının beş yıl süreyle geçerli olduğu kabul edilmiştir⁴³.

Romanya ile ticari-ekonomik ilişkileri düzenleyen ticaret antlaşmasının (1901) birinci, ikinci ve dördüncü maddeleri esas itibarıyla 1897 antlaşmasıyla aynı içeriğe sahiptir. Üçüncü maddede, Romanya'ya ithal edilecek Osmanlı ürünleri, Osmanlı Devleti'ne getirilecek Romen ürünleri her iki tarafın ülkelerinde ihracat ve transit vergisi bakımından ihraç, antrepo ve gümrük muamelelerinde en fazla müsaadeye mazhar olan milletin ayrıcalıklarından faydalanacaklarını ve bunlardan hal-i hazırda mevcut olan veya gelecekte ürünlerine en fazla ayrıcalık tanınacak olan milletlerin ürünlerinden alınan vergi dışında başka adlar altında talepte bulunulmayacaklarını hükme bağlamıştır. Beşinci maddede, Osmanlı Devleti ile Romanya'nın, yasakladığı veya tekele tabi tuttuğu hiçbir eşyanın, ithalatın yapılacağı ülkenin özel izni alınmadığı sürece kendi limanlarında gemilerle taşınmasına izin verilmeyeceğini taahhüt altına alınmıştır. Osmanlı Devleti bu madde kapsamında, harp silahları, askeri mühimmat, tütünün tüm çeşitleri, nargile tütünü ve tuz için kısıtlama getirmiştir. Romanya da bu madde kapsamında harp silahları, askeri mühimmat, tüm tütün çeşitleri, nargile tütünü, tuz, kibrit, oyun kâğıtları ve sigara kâğıdını sınırlamıştır. Başka ürünler için de kısıtlama getirilmek istenirse, resmi tebligat yazıldıktan sonra şartlara göre değerlendirme yapılacağı konusunda uzlaşma

38-Romanya Hükümeti ile Osmanlı Devleti Arasında..., s. 8-9.

39-Romanya Hükümeti ile Osmanlı Devleti Arasında..., s. 6.

40- BOA, *BEO.*, nr. 1542-115626, (2 Cemaziyevvel 1318/28 Ağustos 1900).

41- BOA, *Hariciye Tahrirat (HR.TH.)*, nr. 266-26, (15 Zilhicce 1319/25 Mart 1902); Lahovary'nin Orta Elçi sıfatıyla atandığını ve iki ülke arasındaki iyi ilişkilerin devamını sağlamak için çalışacağını II. Abdülhamid'e bildiren konuşması bkz. BOA, *Yıldız Hariciye Nezareti Maruzatı (Y.PRK.HR.)*, nr. 31-95, (7 Nisan 1902).

42- BOA, *İ.HR.*, nr. 375-14, (26 Şevval 1319/5 Şubat 1902).

43- BOA, *Y.PRK.HR.*, nr. 31-15, leff 6, (26 Rebiülahir 1319/12 Ağustos 1901); *Devlet-i Aliyye ile Romanya Hükümeti Beyninde Ticaret Mukavelenamesi*, Constantinople 1902, s. 5.

sağlanmıştır. Altıncı maddede, Osmanlı gemilerinin ve taşıdıkları ürünlerin Romanya’da, Romanya gemilerinin ve taşıdıkları ürünlerin Osmanlı Devleti’nde her bakımdan en fazla ayrıcalığa sahip olan millet uygulamasından faydalanacakları kararlaştırılmıştır. Bu antlaşmada imzası bulunan Osmanlı Devleti ve Romanya, başkadevetlerle imzalanacak olan konsolosluk sözleşmesine deniz taşımacılığı ve diğer konularla ilgili ilave edilecek hükümler hususunda ve tüm diğer konularda da serbestçe hareket edebileceklerdir. Yedinci maddede, antlaşmanın uygulanmaya başlanmasıyla ilgili esaslar belirlenmiştir. Tasdiknamelerin değişim tarihinden on sekiz ay geçtiğinde her iki taraf, antlaşmanın yürürlükten kalktığını ilan edebilme hakkına sahip olacaktır. Antlaşmanın yürürlükten kaldırılması istendiği diğer tarafa tebliğ edildiği gün itibarıyla bir sene içerisinde antlaşma hükümsüz hale gelecektir⁴⁴.

Osmanlı Devleti ve Romanya arasında 1902 yılında imzalanan ve geçerliliği beş yıl olan ticaret antlaşmasının süresi dolduktan sonra 1907 yılında yeni antlaşma için girişimlere başlanmıştır. II. Abdülhamid döneminde Romanya ile yapılacak olan ticaret antlaşmalarının sonuncusu olanbu antlaşmanın yapılabilmesi için bir komisyon kurulduğu anlaşılmaktadır. Antlaşmanın ön görüşmeleri esnasında ticari münasebetlerin aksamaması için, söz konusu komisyonun isteği doğrultusunda 1902’de yürürlüğe giren ticaret antlaşması, 14 Temmuz 1907 tarihi itibarıyla üç ay daha geçerli kabul edilmiştir⁴⁵. Antlaşmaya hayatıyet kazandırmak üzere oluşturulan komisyonda, üzüm ve tütün gibi ürünlerin vergilendirilmesinden dolayı oldukça sıkı pazarlıkların yapıldığı anlaşılmaktadır. Aynı zamanda bu komisyonda konsolosluk mukavelesi ve Osmanlı tarafına göç eden Dobruca Türkleri’nin emlakı⁴⁶ meselesinin de görüşülüyor olması, 1907 tarihli ticaret antlaşması müzakerelerinin öncekilerden kapsam bakımından ayrılan yönlerini oluşturmaktadır. Müzakere tutanaklarına yansıdığı kadarıyla, Romanya’nın gümrük tarifelerinde yaptığı artışa mukabil olarak Osmanlı tarafı, %8 olarak tahsil ettiği vergi oranlarının %11’e çıkarılması konusunda ısrarcı davranma eğiliminde olmuştur⁴⁷. Romanya ile yapılacak olan yeni ticaret antlaşmasına dair sürdürdüğümüz arşiv çalışmaları, 1907 yılında başlayan müzakerelerin sürüncemede kaldığını ve II. Abdülhamid döneminde yeni bir ticaret antlaşması yapılamadığını göstermektedir. Meclis-i Vükela’da, konsolosluk mukavelesi ve Dobruca’daki Müslümanların emlakı ile

44- BOA, *YPRK.HR.*, nr. 31-15, leff 2-6.

45- BOA, *HR.İD.*, nr. 2096-85, (3 Temmuz 1323/14 Temmuz 1907).

46- 1878 Berlin Antlaşması uyarınca Dobruca’nın kuzeyi Romanya’ya güneyi ise özerk Bulgaristan Prenslığı’ne verilmişti. Dobruca’daki Müslümanların emlakı ile ilgili sorunların kaynağı, esasında Romanya hükümetinin bölgeyi Romenleştirme politikasıydı. Bu doğrultuda Romen hükümeti, Romanya’nın diğer bölgelerinden Dobruca’ya getirilen muhacirlere toprak vermek için daha önce Osmanlı Devleti tarafından dağıtılmış olan tapuların üçte birine el koymaktaydı. Böylelikle Müslüman unsurlara ait olan araziler, Romen göçmenlere devrediliyordu. Bu dönemde Romanya’nın Dobruca’da uyguladığı nüfus ve iskan politikası hakkında bkz. Zekeriya Kurşun, “Avrupa’da Bir Türk İslam Diyarı: Dobruca’nın Demografik, Sosyal ve İdari Yapısı”, *Türkler*, XIII, Ankara 2002, s. 925-927.

47- BOA, *BEO.*, nr. 3125-234362, (6 Recep 1325/15 Ağustos 1907).

İlgili ihtilaflar giderilmedikçe ticaret antlaşmasının yapılamayacağı kararlaştırılmıştır⁴⁸. 14 Nisan 1908 tarihinde Romanya ile ticari faaliyetlerin sürdürülmesi için eski antlaşma üç ay süreyle uzatılmıştır⁴⁹. II. Abdülhamid'in 31 Mart Vakası akabinde tahttan inşiyle birlikte, gerek Osmanlı iç siyasetinde yaşanan türbülans, gerekse de bu şartlar muvacehesinde gelişen siyasi-askeri hadiselerin 1902'den sonra yapılacak ticaret antlaşmasına II. Abdülhamid döneminde hayatiyet kazandırılmadığını izah etmek için öne sürülebilecek diğer argümanlardır.

İncelenen dönem içerisindeki antlaşmalara yansıdığı kadarıyla Romanya'nın Osmanlı Devleti'nden ithal ettiği tütüne uygulanan gümrük vergilerinin her iki ülke arasında uzun süre çözüme kavuşturulamayan bir uzlaşmazlık alanı olduğu anlaşılmaktadır. Esasında sorun, 1861 yılında Avrupa Devletleri'yle yapılan ticaret antlaşmaları kapsamında Osmanlı Devletinin tütün ihracatında vergi oranını sıfırlamasından kaynaklanmaktaydı⁵⁰. Berlin Antlaşması (1878) uyarınca teknik olarak Romanya'nın da Osmanlı Devleti'nden ithal ettiği tütünlere vergi ödememesi gerekmektedir. Ancak yukarıdaki satırlarda da bahsedildiği üzere, Rüşumat Emaneti'nin 1879 yılında tütünü müstesna tutmasıyla başlayan ihtilafın 1901 ticaret mukavelesinde de devam ettiği anlaşılmaktadır. Bu antlaşma kapsamında her iki devlet mütekabiliyet esasına dayalı olarak tütün konusunda karşılıklı kısıtlama getirmiştir. 1907 yılına gelindiğinde, Romanya rejisinin yılda 1.000.000 kg. tütün ithal ettiği ve bu ithalatın devam eden reftiye vergisi nedeniyle 900.000 kg. kısmının Macaristan'dan alındığı gerekçe gösterilerek Romanya tarafı tütün vergisinde indirim talebinde bulunmuştur. Eğer Romanya'nın Osmanlı Devleti'nden ithal ettiği tütünün kıyyesinden alınan 4 kuruşluk vergi kaldırılırsa 100.000 kg. yerine 1.000.000 kilogramlık talebin tamamının Osmanlı tütünüyle karşılanacağı beyan edilmişti. Reftiye vergisi Sırbistan, Karadağ ve İran'a uygulandığı için kaldırıldığı takdirde bu devletlere de emsal teşkil edeceğinden Romen tarafının bu yöndeki isteğinin geçiştirilmesi, Meclis-i Vükela'da kararlaştırılmıştır⁵¹.

Sonuç

Makale kapsamında Osmanlı arşiv belgelerine dayalı olarak sunulan bulgular, Berlin Antlaşması (1878) ile bağımsız bir devlet hüviyeti kazanan Romanya'nın ticaret antlaşmaları imzalamaya özel bir önem verdiğini ortaya koymaktadır. Romanya hükümetinin belirlediği bu politika, yeni kazanılmış olan bağımsızlığı devletlerarası arenada görünür kılmaya hizmet ettiği gibi ihracat gelirlerini artırmayı da hedeflemekteydi.

48- BOA, *MV*, nr. 116-16, (16 Rebiülahir 1325/29 Mayıs 1907); BOA, *BEÖ*, nr. 3068-230043, (20 Rebiülahir 1325/2 Haziran 1907).

49- BOA, *HR.İD.*, nr. 2096-90.

50- Fehmi Yılmaz, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Tütün: Sosyal, Siyasî ve Ekonomik Tahlili (1600-1883)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, (Basılmamış) Doktora Tezi, İstanbul 2005, s. 230.

51- BOA, *MV*, nr. 116-82, (13 Cemaziyelahir 1325/24 Temmuz 1907).

Osmanlı Devleti ise Berlin Antlaşması'yla Romanya üzerindeki hükümlerlik haklarını yitirmiş olsa da iç pazarının talepleri doğrultusunda Romen mamullerine duyduğu ihtiyaç süreklilik arz ettiği için ticaret antlaşması imzalamaktaydı. Ticaret muahedeleri, bağımsızlığını yeni kazanan Romanya ile Osmanlı Devleti arasındaki ticarî-ekonomik ilişkilerin hukukî çerçevesini çizmekle sınırlı kalmayıp aynı zamanda bu yöndeki münasebetlerin gelişimine de yasal bir zemin teşkil etmekteydi.

II. Abdülhamid döneminde, Romanya ile ticari münasebetleri düzenleyen antlaşmalarda sıralanan ürünlere bakıldığında, her iki tarafın da birbirinden büyük ölçüde temel ihtiyaç maddelerini tedarik ettiği görülmektedir. Tütün konusu müstesna tutulursa, Romanya'ya verilen ticari ayrıcalıklar, aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin ihtiyaç duyduğu dönemlerde Romanya'ya karşı gümrük duvarlarını yükseltebilme imkanına da set çekmekteydi. Osmanlı Devleti ve Romanya özelinde ticarî-ekonomik ilişkilerdeki uzlaşmazlık alanlarını kaldırmayı ve devletlerarası düzeyde işbirliklerini güçlendirmeyi hedefleyen ikili antlaşmalar kapsamında gelişen münasebetler, XIX. yüzyıldaki ticaret diplomasisi açısından da iyi bir örnek niteliği taşımaktadır. Sonuç itibarıyla, 1878 Berlin Antlaşması sonrasında Osmanlı Devleti'nden ayrılan diğer bağımsız devletlerle ticarî-ekonomik ilişkilerin düzenleniş biçimi üzerine odaklanarak literatüre kazandırılacak yeni çalışmaların, söz konusu dönemde yürütülen ticaret diplomasisiyle ilgili daha kapsamlı ayrıntılara ulaşmamızı sağlayacağı aşikârdır.

Kaynakça

1. Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Bâbîâlî Evrak Odası (BEO.), nr. 866-64893, nr. 916-6899, nr. 1542-115626. nr. 3068-230043, nr. 3125-234362.

Hariciye İdare (HR.İD.), nr. 1309-23, nr. 1309-24, nr. 1309-36, nr. 1310-1.

Hariciye Nezareti Hukuk Müşavirliği İstişâre Odası (HR.HMŞ.İŞO.), nr. 164-20.

Hariciye Nezareti Tercüme Odası (HR.TO.), nr. 374-131, nr. 364-25, nr. 295-1, nr. 364-52, nr. 364-34, nr. 365-90, nr. 365-108, nr. 369-102, nr. 40-116.

Hariciye Tahrirat (HR.TH.), nr. 266-26

İrade Hariciye (İ.HR.), nr. 306-19504, nr. 311-19861, nr. 375-14.

İrade Hususi (İ.HUS.), nr. 60-27

İrade Mesal-i Mühimme (İ.MMS.), nr. 83-3606, nr. 95-4012.

Meclis-i Vükelâ Mazbataları (MV.), nr. 5-77, nr. 9-87, nr. 11-49, nr. 26-1, nr. 116-16, nr. 116-82.

SadâretMühimme Kalemî Evrakı (A.MKT.MHM.), nr. 485-75, nr. 495-13, nr. 495-23.

Yıldız Hariciye Nezareti Maruzatı (Y.PRK.HR.), nr. 31-15, nr. 31-95.

Yıldız Hususi Maruzat (Y.A.HUS.), nr. 370-15.

2. İnceleme Eserleri ve Diğer Kaynaklar

19. Yüzyılda Osmanlı Dış Ticareti (Tarihi İstatistikler Dizisi), I, (haz. Şevket Pamuk), Ankara, 1995.

Aydın Mahir, "Eflak Beyliği", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Sayı 23, İstanbul 2013, s. 1-24.

_____, 93 Harbi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, IX, İstanbul, 1994, s. 498-499.

Birbudak, Togay Seçkin, *Romanya'nın Bağımsızlığını Kazanması*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış) Doktora Tezi, Ankara 2014.

- Castellan, Georges, *A History of the Romanians*, (çev. NicholasBradley), New York 1989, s. 141.
- Devlet-i Aliyye ile Romanya Hükümeti Beyninde Ticaret Mukavelenamesi*, Constantinople 1902.
- Erken, Erhan, *Osmanlı'da Ekonomi Basını Dersaadet Ticaret Odası Gazetesi Örneği (1885-1886) (1-26. Sayıların Transkripsiyonu)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü (Basılmamış) Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010.
- Gencer, Ali İhsan, “Berlin Antlaşması”, *DİA*, V, İstanbul 1992, s. 516-517.
- Güçer, Lütfi, “XVI. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı İmparatorluğu Dahilinde Hububat Ticaretinin Tabi Olduğu Kayıtlar”, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt 13, Sayı 1-4, 1952, s. 79-98.
- İpek, Nedim, “1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı”, *Türkler*, Ankara 2002, s.15-24.
- Jelavich, Barbara, *Russia and the Formation of Romanian National State 1821-1878*, Cambridge 1984.
- Kurşun, Zekeriya, “Avrupa’da Bir Türk İslam Diyarı: Dobruca’nın Demografik, Sosyal ve İdari Yapısı”, *Türkler*, XIII, Ankara 2002, s. 924-935.
- Muahedat Mecmuası*, V, İstanbul, 1298.
- Öztunç, H. Baha, “Osmanlı Devleti ve Bulgaristan Emareti’nin Ticari İlişkileri Çerçevesinde 1907 Tarihli Ticâret İtilafnâmesi”, *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Sayı 27 (2015-1), Ankara 2018, s. 65-111.
- Pamuk, Şevket, “19. yy’da Osmanlı Dış Ticareti” *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, III, İstanbul 1985, s. 653-665.
- Romanya Hükümeti ile Osmanlı Devleti Arasında Mün’akid Ticâret Mukavelenâmesidir*, Constantinopol 1898.
- S. Kütükoğlu, Mübahat, “Baltalimanı Muahedesi”, *DİA*, V, İstanbul 1992, s.38-40.
- Servet-i Fünun*, XI/285, (11 Ağustos 1312/23 Ağustos 1896).
- Yılmaz, Fehmi, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Tütün: Sosyal, Siyasî ve Ekonomik Tahlili (1600-1883)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, (Basılmamış) Doktora Tezi, İstanbul 2005.

Yurdakul, Necdet, “Ticaret Antlaşmaları”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, III, İstanbul 1985, s. 665-666.

Ekler

TABLO I: Osmanlı Devleti'nin Gümrük Tarifesi (1897)

No	Ürünün İsmi	Miktar	Vergi (Frank)
1	Çiroz ve Lakerda	100 kg.	4
2	Mürekkep Balığı	100 kg.	10
3	Keçiboynuzu, siyah incir, adi kuru üzüm (kutu içinde olmayan tüm incirler bu maddeye dahildir)	100 kg.	1
4	Limon, portakal, turunç, ağaç kavunu, nar	100 kg.	2
5	Kutu inciri, yukarıdaki maddede (3 numara) gösterilenlerden başka kuru üzümler	100 kg.	4
6	Kabuklu badem ve badem içi, hurma, fıstık ve fındık	100 kg.	10
7	Sadece tuzlanmış yada salamuraya konulmuş olup fiçi, sepet veya çuval ile gelen zeytin	100 kg.	1
8	Helva, tahin	100 kg.	6
9	Rahat lokum	100 kg.	10
10	Afyon	100 kg.	350
11	Taze istiridye	100 kg.	6
12	Taze midye	100 kg.	1
13	Sakız	100 kg.	30
14	Balık yağı	100 kg.	5
15	Fıçı içinde gelen tuzlu yada salamuralı gebre [otu]	100 kg.	20
16	Portakal, limon ve turunç kabukları	100 kg.	12
17	Fıçı tulum ve desti içinde gelen zeytin yağlarından her fıçı, tulum ve testisi 15 kilogramdan fazla olanlar	100 kg.	5
18	Helva kutuları gibi adi beyaz tahtadan imal edilmiş yuvarlak kutular		Muaf
19	Kaldırım, bina, rıhtım kenar ve saçakları ile diğerlerine mahsus granit taşı	100 kg.	20

Kaynak: BOA, *HR.İD.*, nr. 1309-36 Leff 4.

TABLO II: Romanya'nın Gümrük Tarifesi (1901)

No	Ürünün İsmi	Miktar	Vergi (Frank)
1	Taze sebze	100 kg.	8
2	Sadece kurutulmuş sebze (banya ve patlıcan)	100 kg.	10
3	Palamut ve mazi	100 kg.	Muaf
4	Cehri ve diğer boya maddeleri	100 kg.	Muaf
5	Bakır, pirinç ve ham tunç ile bu madenlerin kırıntı ve hurdası	100 kg.	Muaf
6	Ham veya taranmış pamuk ile pamuk atığı	100 kg.	6
7	Her tür sünger	100 kg.	150
8	Fiçı ve salamura koyulmuş palamut, hamsi, kolarodya, stavridya ve sardalya balıkları	100 kg.	8
9	Kaldırım imalatı, inşaa, saçaklar ve diğer alanlar için granit taşı	100 kg.	0,40

Kaynak: *Devlet-i Aliyye ile Romanya Hükümeti Beyninde Ticaret...*, s. 11.

TABLO III: Osmanlı Devleti'nin Gümrük Tarifesi (1901)

No	Ürünün İsmi	Miktar	Vergi (Frank)
1	Lakerda türü tuzlu balıklar ve çiroz türü kurutulmuş balıklar	100 kg.	4
2	Mürekkep balığı	100 kg.	10
3	Tuzlu uskumru	100 kg.	4
4	Midye ve diğer deniz sedefleri	100 kg.	1
5	Taze istiridye	100 kg.	6
6	Susam tohumu	100 kg.	1,50
7	Salep	100 kg.	30
8	Çevgen	100 kg.	1,50
9	Taze meyve çeşitleri	100 kg.	7,50
10	Dizi inciri ve tireh denilen kara üzüm	100 kg.	1,50
11	Kutu ve çuval içinde incir, razaki ve sultaniye denilen kuru üzüm.	100 kg.	4
12	Kabuklu badem	100 kg.	8
13	Fındık ve kuru kayısı	100 kg.	7
14	Kabuksuz badem, kabuklu veya kabuksuz fındık çam beyaz	100 kg.	12
15	Kayısı pestili	100 kg.	6
16	15 kilogramdan fazla bulunan sandıklar, kenevirden yapılmış çuvalar ve zembiller içinde gelen hurma	100 kg.	10

17	Anason	100 kg.	5
18	Portakal, limon, turunç ağaç kavunu ve nar	100 kg.	2
19	Tuzlanmış veya salamura konulmuş fiçı ya da sepet içinde gelen zeytin	100 kg.	1,50
20	Helva ve rahat lokum	100 kg.	15
21	Tahin	100 kg.	5
22	Fiçı içinde gelen tuzlu veya salamuralı gebre [otu]	100 kg.	10
23	Sakız	100 kg.	30
24	Kırmızı biber (paprika)	100 kg.	10
25	Portakal, limon ve turunç kabukları	100 kg.	10
26	Kına	100 kg.	5
27	Çiriş (bitkisel tutkal tozu)	100 kg.	10
28	Fiçı ve tulum içinde gelen zeytin yağı	100 kg.	5
29	Yün, pamuk veya muadili dokumadan imal edilen şark halıları, cimcim denilen Karaman halıları ve heybeler	100 kg.	60
30	Püsküllü veya püskülsüz fes	100 kg.	400
31	Helva kutuları gibi adi beyaz tahtadan imal edilmiş yuvarlak kutular	100 kg.	Muaf
32	Afyon	100 kg.	300
33	Balık yağı	100 kg.	5

Kaynak: BOA, *Y.PRK.HR.*, nr. 31-15, leff, 7-8.